

**Prof. Dr. Ahmet İnam ile Söyleşi:
İnsanı Tanımak için Yapay Zeka: Sahici İnsan ve Bir Yaşam Tarzı
Olarak Felsefe †**

**[Interview with Prof. Ahmet İnam:
Artificial Intelligence as a Way to Understand Humanness: Authentic
Person and Philosophy as a Way of Life]**

Interviewers:

Mehmet Hilmi DEMİR *

Middle East Technical University

Murat ARICI **

Selçuk University

Received: 28.06.2019 / Accepted: 28.06.2019

DOI:

Philosophical Interview

(Prof. Dr. Ahmet İnam, 72 yaşında, Türkiye'nin en çok tanınan, duayen felsefecilerinden biridir. ODTÜ Elektrik Mühendisliğini bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünden doktorasını alan İnam, 2014 yılında yaş haddinden emekli olmasına rağmen, 1980 yılında girdiği ODTÜ Felsefe Bölümünde, aralıksız bir şekilde 39 yıldır felsefe dersleri vermektedir. 4 yıllık bir ara hariç, aynı bölümün 27 yıl boyunca bölüm başkanlığını da yapan hocamız; binlerce öğrenci yetiştirmiş, yüzlerce felsefe hocası üzerinde derin bir entelektüel etki bırakmış, örnek kişiliğiyle hoca ve öğrencilerin "sahici" bir felsefi tavır kazanmalarında ilham kaynağı olmuştur. İngilizce bilmesinin yanında Almanca, Fransızca, Latince ve Eski Yunanca metinlere de nüfuz edebilen Hocamızla, 20.06.2019 tarihinde ODTÜ Felsefe Bölümündeki odasında buluştuk. İnsana huzur veren içten tavırlarla bizi ağırlayan hocamızla; bu topraklarda

† **Date:** 20.06.2019. **Place:** Çankaya-Ankara, TURKEY. **Interview Type:** Face to Face Interview.

* **Interviewer Info:** Assoc. Prof. – Middle East Technical University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Philosophy, Çankaya-Ankara, TURKEY.

E-mail: hilmid@metu.edu.tr / Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-7351-6206>

** **Interviewer Info:** Assoc. Prof. – Selçuk University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, Selçuklu-Konya, TURKEY.

E-mail: pd.muratarici@gmail.com / Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-8697-8186>

To Cite This Interview: Demir, M. H. ve Arıcı, M. (2019). "Prof. Dr. Ahmet İnam'la Söyleşi: İnsanı Tanımak için Yapay Zeka: Sahici İnsan ve Bir Yaşam Tarzı Olarak Felsefe." *MetaZihin*, 2(1): 137-158.

yetişen bir felsefeci olarak kendisini nasıl tanımladığından yapay zekâ çalışmalarının insan hakkında bize ne öğretebileceğine, bir yaşam tarzı olarak felsefecilikten teknolojiyi nasıl yorumlamamız gerektiğine kadar geniş bir yelpazede sohbet etme imkânı bulduk.)

Anahtar Kelimeler: yapay zekâ, insanı tanımak, sahici insan, bir yaşam tarzı olarak felsefe, yerellik-evrensellik.

Mehmet Hilmi Demir: Sayın Hocam, öncelikle bu röportaj talebimizi kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederiz.

Ahmet İnam: Ne demek, ben teşekkür ederim. Ayrıca bu benim için bir imkân.

Mehmet Hilmi Demir: Dergimiz, *MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin Felsefesi Dergisi*. Murat Arıcı hocamızın başkanlığında ve kuruculuğunda oluşturulmuş, editörlüğünü Pakize Arıkan Sandıkçioğlu hocamızın ve benim yaptığım bir dergi. Felsefe bölümünden Can Çöteli arkadaşımız da bizlere kayıt için destek olacak. Sizi biraz tanıyarak başlamak istiyoruz. Biz gerçi sizi tanıyoruz ama biraz da dergimizin okuyucuları için bunu istiyoruz. Kısacası kimsiniz hocam?

Ahmet İnam: Evet, bu zor bir soru. Bunu kendime hala soruyorum. Yetmiş yaşımı geçmeme rağmen bu soruya hala tam bir cevabım yok...

Murat Arıcı: Hocam, izninizle burada bir açıklama yapmak istiyorum. Akademik yazım dili ile sınırlanmadığı için bazen okuyucu söyleşilerden çok daha fazla şey öğrenebiliyor ve tavır kapabiliyor. Biz bunu çok önemseydiğimiz için derginin her sayısında mutlaka bir söyleşiye yer vermek istiyoruz. Sizinle söyleşi yapma isteğimiz de bu yüzden. İnanıyorum ki

okuyucularımızın sizin gibi öncü kişiliklerden hem söylem hem de tavır ve duruş anlamında öğreneceği çok şey var.

Ahmet İnam: Bence o kuru, bilimsel ve akademik yazıların yanında söyleşi fikri gayet iyi bir fikir. İyi bir şey yapıyorsunuz. Ben kimim sorusuna dönecek olursam, bir defa Sandıklılı olduğumu söylemeliyim. Bu benim için önemli. Çünkü insan olmanın yerellikten başlayan bir süreç olduğunu düşünüyorum. Aslında Sandıklılı olmak bende çok büyük bir etkiye sahip olmamıştır; ama bunu bir sembol olarak kullanıyorum. Büyük ölçüde o yaşadığım atmosferin etkisinde kaldım ama onun dışında çok dindar bir çevrede yetişmeme rağmen ben dindar birisi değilim. Fakat kim olduğumu anlamamda bir Anadolu kentinden çıkıyor olmamın çok önemli olduğunu düşünüyorum; çünkü düşünen ve hayatı anlamaya çalışan bir insanın hem coğrafyayla hem tarihle hem de kullandığı anadiliyle bağlantısının çok derin olduğunu düşünüyorum. Sanki bunlar yokmuş da bir dünya vatandaşımız gibi davranmanın çok yanlış olduğunu düşünüyorum. Şu açıdan yanlış diyorum: İnsanın kendi sahip olduğu olanaklarını gerçekleştirme fark etmesi gereken şey, kendini ifade etmeye başladığı anadilin, beraber büyümeye başladığı coğrafyanın ve düşünmeye başladığı tarihin çok derinlemesine etkili olduğudur. Bunu bir kalemde silmenin, kişiye entelektüel olmak, “evrensel” olmak gibi özellikler kazandırdığını düşünen arkadaşlarla uzun yıllar birlikte oldum. Bunun yanlış olduğunu düşünüyorum, çünkü bu, bizi besleyen pınarın farkına varmamak anlamına gelir. Yani ister matematikçi ister fizikçi ister mühendis veya hekim olalım, bizi besleyen pınar tarihimizden, günümüzden ve içinde bulunduğumuz coğrafyadan geliyor. Dolayısıyla bizim bu dünyaya takdim edeceğimiz şey, buralardan beslenerek gelir veya gelebilir diye düşünenlerdenim. Bunu tabii çok uzun yıllar birçok çileler, hayal kırıklıkları, sıkıntılar yaşayan biri olarak söylüyorum. Bu bir yerden okunarak elde edilmiş bir şey değil. Bu yaşanarak elde edilmiş bir şey. Çünkü benim için yaşam ve yaşamanın kendisi, yani belki de felsefede “yaşantı” diye anılan kavramın, tamamen beni yapan temel bir kavram olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu dünyaya eğer bir şey sunabileceksek bu bizim yaşantı pınarımızdan gelir. Bu yaşantı pınarının sadece bir kısmı öğrendiğimiz enformasyondan ya da eğitimden oluşur. Ama onu kendi yaşantı alanımızda, “bizim veya bize ait” kılmamızın önemli olduğunu düşünüyorum. Yalnız bu çok kolay bir iş değil çünkü burada çok büyük tehlikeler var. En büyük tehlike içinde doğduğumuz yerelliğin kapanına kısılmak, tuzağına düşmek, kafesinde hapsolmaktır. Bu çok tehlikelidir.

Murat Arıcı: *Sözünüzü kesiyorum hocam, entelektüel çevrelerde “evrensellik” de yüksek bir değer olarak kullanılıyor. Yani yerellikten kurtulamayan düşünce, kuram ve kişiler bir bakıma yadırganıyor. Sadece belli bir coğrafyaya özgü olmakla, dolayısıyla etkinliğinin çok sınırlı olmasıyla itham ediliyor. Siz bu duruma nasıl bakıyorsunuz?*

Ahmet İnam: Evrenselliğin görülemeyen ve anlaşılamayan tarafı bence şu: Evrensellik aslında bize dikte ediliyor, yaşadığımız neo-liberal veya emperyalist sistem bunu bize zorla dayatıyor ve çoğu zaman bunun farkında olmadığımız bir şey olduğunu düşünüyorum. Bu tabi çok basmakalıp bir laf gibi görünüyor. Benim gibi 68 kuşağı denen, ODTÜ’de okumuş, hızlı, o dönemde stadyuma “DEVİRİM” yazısını yazan gruplar ile beraber yaşamış, polisten dayak yemiş, mahkemelere düşmüş, sabah uyanınca “ya dünyayı kurtaramadık ama yarın inşallah kurtaracağız!” diye umutlarla beslenen bir insanın sonunda “Ben Sandıklılıyım” demesinde yaşanan acılar ve hayal kırıklıkları var. Çünkü siz kendi yerelliğinizin farkına varmadan evrensel olmak istiyorsanız, bir Arşimet noktası (bu Hannah Arendt’in kullandığı bir deyimdir) keşfetmeli ve oradan “kâinat nasıl çalışıyor ve hayatın anlamı nedir” sorularına cevap bulmaya çalışmalısınız. Maalesef böyle bir nokta yok. Böyle bir noktanın varlığını uydurabilirsiniz elbette. Dolayısıyla benim bu hayata bir katkı olacaksa benim kendi yaşantılarımdan devşirdiğim düşüncelerden ve o düşünceleri ifade biçiminden olacaktır. Diyebilirsiniz ki “Sen zaten bir sosyo-ekonomik ve kültürel çemberin içindesin, dolayısıyla senin bireysel yaşantılarından devşirebileceğin bir şeyler olamaz. Bu içinde yaşadığın genel kültürün sana dayattığı şeylerdir, yani sana özgü olan bir şey olamaz.” Elbette bu da bir yaklaşımdır. Tamamen bana özgü demek istemiyorum ama bütün içtenliğimle gerçeklik denen şeyle nasıl karşılaşmışsam, nelere maruz kalmışsam, bunu yaşayıp anlatabilmenin değişik yolları var. Felsefe kesinlikle bunlardan biridir.

Benim kim olduğumu sorduğunuz için söylüyorum; ben felsefeden önce edebiyatla uğraşan birisiyim. Belki bazıları bunu bilmez: Ben şiirle başladım ve hala şiir yazar birisiyim, bu bir. İkincisi, ben yirmi yaşımıdayken “çözümleyici edebiyat eleştirisi” adlı bir edebiyat teorisi oluşturdum ve bu yayımlandı. Bir edebiyat-bilim tutkum vardı. Bu edebiyatçıların palavralarını önleyecek bir edebiyat-bilim yaklaşımıydı. Hala akademisyenlerin bir kısmında vardır bu, belki aşağılık duygusundan kaynaklıdır. Yani filoloji ile uğraşanlar “biz de bilimsel şeyler yapıyoruz arkadaş!” der. Bu tavır beni şimdi güldürüyor. Tabi bu bilimsellik lafını edenlere artık kahkaha atamıyorum ama bende bir tebessüm her zaman oluşturur. Dolayısıyla ben oradan beslenen ve daha sonra felsefeye geçen birisiyim, yaşantı kaynaklı dediğim şey budur.

Yani bana göre sahicilik düşüncesi çok önemli. Küçük yaştan beri öğretmenlerimin, anamın, babamın, çevremın, arkadaşlarımdan bir türlü içten olamadıkları ve hep hesap yaparak hayata karşı tutum geliştirdikleri fikri bende bir takıntı olmuştur. İnsanları severim ama “yedek, içtik, gülüştük; ama acaba bunun altında bir şey mi var” şüphesini hep taşıdım. Bütün sevdiğim insanlara karşı böyle bir içtenlik sorgulamasını yapmışımdır. Bu içtenlik sorgulamasının en dürüst şekilde yapıldığı yerlerden birinin felsefe olduğunu düşünüyorum. Ama felsefe teknik bir hale gelmeye başladığı zaman,

tamamen yaşantıdan kopuyor ve bir iş haline geliyor; yani “yapılacak bir iş var ve çözülecek bir problem var, beni karıştırma” tavrına bürünüyor. Benim hiç öğretmenim olmadı. Dışardan felsefeye gelmiş ve doğrudan doktora yapmış biri olarak söylüyorum bunları. Ben yüksek lisans da yapmadım. Lisansta elektrik bölümü okurken aldığım birkaç tane felsefe dersi var. Onun dışında ders de almadım. Yani tamamen otodidakt (kendi kendine öğrenen) bir insanım bu konuda. Teo Grünberg’in mantık derslerine girmiştım ama onun ötesinde öğrendiklerim tamamen kendi çabamdır. Tabi mantığın beni bir düşünce ve zihin sarhoşluğuna ittiğini söyleyebilirim. Büyük bir coşku ile “mantıktan kuş çıkar mı” sorusunu düşünmüştüm.

Mehmet Hilmi Demir: *Çıkmıyor galiba hocam.* [Topluca gülüyoruz.]

Ahmet İnam: Her şeyden kuş çıkar; tabi bu sizin ne kadar iyi bir illüzyonist olduğunuzla alakalıdır. Başkalarının bende savrulmalar olarak gördüğü durum bu aslında. İlkokulu bitirdim. Asker olacağım diye tutturdum. Askeri okula gittim. Zaman içinde “bir asker olacağım, belimde kılıç olacak, ince ve uzun boylu biri olup güzel kızlarla baloda dans edeceğim” diye düşünen biriyken askerliğin bana uymadığını düşünüp lise birinci sınıftan ayrıldım. Haydarpaşa Lisesi’ne geçip bu sefer “psikiyatrist olmam lazım, insanların neden içten olamadıklarına ve neden tuhaf çelişkiler yaşadıklarına dair çözümler yapmam lazım” diye düşünmeye başladım. Çünkü insanı anlamının yolu hasta insanları tanımaktır. Onun için tıp fakültesi sınavını kazandım ama bir türlü kendi bilgimi geliştirmek için okumam gereken İngilizce kitapları okuyamıyordum. Halbuki İngilizce notlarım epeyi de yüksekti. O kadar üzülüm ki babama bu kitapları bir türlü okuyamadığımı söyledim ve üniversitede İngilizce eğitim veren bir yere gitmek istediğimi söyledim. Babam oraların paralı yerler olduğunu ve beni okutamayacağını söyledi. O zamanlar bir akrabamız duymuş, meclisin oralarda İngilizce eğitim veren bir okul varmış (ODTÜ!) ama tıp fakültesi yokmuş; mühendisliği varmış. Ben “bir İngilizce öğreneyim de... mühendislik de olsun, fark etmez” deyip İngilizceyi öğrenmek için mühendisliğe girdim. Çünkü zaten İngilizceyi de insan ruhunun derinliklerini okumak için istemiştım.

Mühendislik eğitimi, başlarda, birinci sınıfta, iyiydi. Fakat mesela türev öğretiyorlar ama türevin ne olduğunu kavramsal açıdan bir türlü anlatmıyorlar. “İntegral” diyorlar ama bunun özü nedir ortada yok... Fizikte birtakım problemler soruluyor ama alta yatan teori nedir, bu sorgulanmıyor. Sınıflar ilerledikçe ben son derece rahatsız olmaya başladım. Yani elbette iyi ve güzel bir eğitim; insanın palavracı yanlarını buduyor. Mesela mantığı onun için sevdim. Mantık okumasaydım çok daha kötü bir palavracı olurdu. Şimdi de palavracıyım ama o zaman daha kötü bir palavracı olurdu. [Gülüyoruz.] Sonra mühendisliği bitirince nasıl felsefe okuyabileceğimi düşünmeye başladım. Ama o zaman burada, ODTÜ’de, felsefe programı açılmadı. Halbuki Teo Bey

ve Cemal Yıldırım benim burada devam edebilmemi çok istemişti. İstanbul Üniversitesinde felsefe doktorasına başlamak durumunda kaldım ve beni orada sadece bir mühendis olarak Takiyettin Mengüşoğlu kabul etti. O zamanlar dışarıdan birinin felsefeye gelmesi çok alışıldık bir şey değildi. Başladığım zaman, Takiyettin Hoca bana “ne çalışacaksın” diye sordu. Ben de “bilim felsefesi” yanıtını verdim. “Bilim felsefesi diye bir felsefe yoktur” dedi. “Hocam” dedim “nasıl yoktur, işte bir sürü kitapları var, Amerika’da bu alanda dersler var” dedim. “Onların hepsi yanlış, bırak bunları. Başka ne yapabilirsin” dedi. Benim de aklıma Wittgenstein geldi. “Wittgenstein’i ben biliyorum” dedi ve *Tractacus*’un sonlarındaki “nerede konuşamıyorsan orada sus” lafının Almancasını söyledi. “Sen onu yaz, Wittgenstein’i çok bilmiyorum ama Almanya’da bilen bir arkadaşım var. Senin tezini göndeririz, o kontrol eder” dedi. Benim herhalde Almanca yazacağımı düşünüyordu. Çok matrak şeyler yaşadım. O matrak şeylerin bir kısmını, bir arkadaşımın 2012’de yazdığı *Mutsuzluk Ahlaksızlıktır* adlı kitapta anlattım. O kitap benim hayatımı ve diğer bazı trajikomik hikayeleri anlatır.

Konuya dönersek eğer, orada Wittgenstein ile başladım felsefeye ama bir süre sonra duvara tosladığımı hissettim. Hocama Wittgenstein’in, argo deyimle, beni kesmediğini, yanına bir de Husserl’i dahil etmek istediğimi söyledim. Şaşırıldı. Ama kabul etti. Tuhaf bir tez yazmış oldum. Düzensiz, darmadağın... Ve reddedildi. “Bu arkadaşın birtakım sezgileri var. Wittgenstein ve Husserl’i yan yana getirmiş fakat tez iyi yönetilmemiş” dediler. Takiyettin Bey de o sıralarda yaş haddinden dolayı emekli olmak durumundaydı. Benim tezim reddedildiği zaman Takiyettin Bey emekliye ayrıldı. Ben ortada kalmıştım. Birisinin bana sahip çıkması gerekiyordu. Hocalar da her nedense pek yanaşmıyordu. Nermin Bey’e [Nermin Uygur] gittim daha sonra. Nermin Bey dedi ki: “Bu Wittgenstein kısımlarını at, Husserl üzerine yoğunlaş.” Sonra benim Husserl ile ilgili bilgilerimi haklı olarak sorguladı. Ben de garip bir şekilde, belki de cahilliğin verdiği toylukla, “ben bilirim” dedim. Aşırı kendine güvenen, biraz da sanıyorum kasıntı biriydim. Biraz da öyle olmak lazım aslında, çünkü öbür türlü silip atabilirler sizi. Direnmeniz lazım. O açıdan belki, o direnme gücüyle önüme bu şekilde konan engelleri aşım Husserl’deki mantık çalışmalarını okuyup kendi kendime bir tez yazdım. Ve maalesef benim için hiçbir kılavuz da yoktu ortada. Nermin Bey, Husserl’in *Mantık Araştırmaları*’nı okumamış bulunmaktaydı. Yol göstermeye çalıştı gerçi ama orada da hocayla anlaşamadım. Ben mantığın neler verebileceğini ve çerçevesinin ne olabileceğini düşünüyordum. ODTÜ’ye bizzat Teo Grünberg’in davetiyle geldiğimde uzun yıllar mantık dersi verdim. Bu benim için iyi bir şeydi. Mantık, yaşadıklarımı felsefece yorumlarken haddimi bilmemi ve belki de daha ince düşünmemi sağladı. Gerçi bunları başardığımı söyleyemem ama mantık her zaman felsefi yürüyüşümde önemli bir yoldaşım olmuştur. Mantığı, tabii çok teknik yanıyla da uğraşmama rağmen, giderek belki eski Yunan’ın *logos*’u olarak anlama eğilimim de var.

Prof. Dr. Ahmet İnam'la Söyleşi:
İnsanı Tanımak için Yapay Zeka: Sahici İnsan ve Bir Yaşam Tarzı Olarak Felsefe

Mehmet Hilmi Demir: Hocam, çok da haddimi aşmayarak bu aşamada şunu sormak istiyorum: Gerek Wittgenstein gerek Husserl çok teknik arka planları olan filozoflar. Wittgenstein mühendis, Husserl matematikçi. Bu ikilinin mantık üzerine yaptıkları çalışmalar 1910-1930 yılları arasındaki dönemde öne çıkan çalışmalar arasında. Bu isimlerin çalışmaları ve o dönemde ortaya konulan mantıksal sistemler neredeyse teknolojinin temeli oldu. Bilgisayar, yapay zekâ ve diğer dijital platformlarda bu mantıksal sistemler kullanıldı ve halen kullanılıyor. O dönemlerden başlayan bir dijitalleşme ve yapay zekâyâ doğru bir gidişat mevcut. Bugün de oldukça revaçta konular bunlar. Sizin teknoloji felsefesi ile ilgili dersler verdiğinizi de biliyorum. Belki bu konuda da bizimle ve okuyucularla fikirlerinizi paylaşmak istersiniz.

Ahmet İnam: Felsefeyi, Teo Grünberg'in anladığı şekilde düşüncemizin *presupposition*'larını, yani öndayanaklarını tespit etme etkinliği olarak görebilirdim. "Bilimdeki veya kültürdeki birtakım düşünce ürünlerinin mantıksal yapısı nedir, ne gibi farkına varılmamış öndayanaklardan yola çıkarak ne gibi mantıksal

bağlar kurarak ilerliyor" diye düşünebilirdim. "Felsefe böyle bir etkinliktir. Bu yapıyı bulma işidir. Bilimin nasıl başarılı olduğunu bulmaktır" diye düşünebilirdim. Bu soruları tabi sorardım ve halen kendime soruyorum. Geldiğim felsefi nokta yaşantı odaklı olduğu için, felsefi düşünceyi algoritmaya bağlama çabasını, o yaşantı zenginliğini görmezden geldiği için ve beni içinden çıkılmaz sorularla karşı karşıya getirdiği için tasvip edemedim. Dolayısıyla kaybettiğimiz nedir, bunu sorardım.

Mesela Erdinç Hoca [Erdinç Sayan] şöyle düşünürdü: Hayatın bir mantığı var, biz onun farkına varmalıyız. Hempel'lerin geliştirdiği bir açıklama modeli vardır: Açıklama nasıl yapılır? Bilimde kuramlar nasıl oluşturulur? Bilimsel düşünmenin mantığı nedir? Bu sorular önemlidir. Hayattaki seçimlerimiz ve kararlarımız Erdinç Hoca'nın bahsettiği bu mantığı anlamakla yapılıyor. Eğer biz Hempel'in bahsettiği gibi bilimsel düşünmenin mantığını bilirsek, o zaman bizi sağlıklı ve demokratik bir dünya düzeni bekliyor olacak. Ben hatırlıyorum 68 olaylarında kavga, dövüş ve boykotlar yapılırken Cemal Yıldırım Hoca bana hep şunları demişti: "Ahmet, bu devrimci denen insanlar var ya... Sen de belki onlara katılmak istiyorsun ama bunlar mantık bilseler böyle yapmazlar!" Çünkü mantık insanların bu kadar duygusal davranmalarını önleyen,

daha soğukkanlı, daha rasyonel ve daha bilimsel davranmalarına yol açan bir imkândır. Onun için herkese mantık öğretmek lazım. Bu tabi “ahlaklı olmak için herkese ana okulundan itibaren ahlak dersi verilmeli” düşüncesine benziyor. Sonunda mantıkta çok ileri gitmiş hocalarımın irrasyonel davranışlarını gördükten sonra dedim ki “mantık insanı rasyonel yapsaydı bu değerli mantıkçı hocalarımızın da davranışları rasyonel olurdu.”

Elbette mantığın ve algoritmaların sağladığı birtakım teknolojik imkânlar var. Bunlardan istifade etmek gerekir. Ama işi tamamen mantıkla çözeceğimizi sanmak bir *reductio*'dur [indirgemedir]. Çünkü bilim bir “nokta-i nazardır,” yani İngilizcesiyle “point of view”dur.” Bu benim lisans öğrencisiyken bir fizik kitabının girişinde okuduğum bir cümledir: “Science is a point of view.” Şimdi bu ne demek ama değil mi? Hani bilim her şeydi! Bilimin dışında hayatı bir anlama yolu mu var? Mesela Erdinç Hoca hala öyle mi düşünüyor bilmiyorum, şöyle bir yaklaşımı vardı: Bizim şimdi sanat dediğimiz, edebiyat dediğimiz şeylerin hepsine dair son sözü bilim söyleyecektir. İşte bu noktada ben diyorum ki bilimin ve mantığın algoritmalarla sağlayabileceği, bize verebileceği, dolayısıyla teknolojilere uygulayabileceği yanları vardır. Ama bilim ve mantık, her şeyi veremez. İnsana ve hayata dair bize her şeyi açıklayamaz. Yani ortada bir “artık” vardır. Bir “fazla,” bir “daha” vardır. Bir “noch nicht,” yani “not yet” [henüz değil] vardır. Ve bence bu tüketilemez bir şey. Bu işin algoritmasını bulsak bile yapamadığımız bir şeyler mutlaka kalacaktır. Ama bu güzel bir şeydir, çünkü yaptıkça yapamadıklarımızı göreceğiz. Bu bana büyük bir heyecan veriyor. Bu bakımdan yapay zekâ çalışmalarını destekliyorum. “Teknoloji yanlıştır, insan ruhunu öldürüyor” gibi tavırlar çok kötü tavırlardır. Çünkü teknoloji bana insanı anlatan, insanın anlaşılması gereken yanlarını ortaya koyan bir şey gibi görünüyor. Teknoloji “demek ki insan denen varlık cep telefonu gibi bir şey de yapabiliyormuş; demek ki böyle bir haberleşme imkânı da varmış; demek ki varlığımızın başka olanakları varmış; elektrik diye bir şey varmış; demek ki yapay zekâ diye, katı-hal fiziği diye şeyler varmış” dememizi sağlar. Bunlar müthiş imkânlar. Teknoloji o açıdan kendi yolundan gitmeli ve bu imkânları araştırmalı, ama *reductio* [indirgeme] tavrından kaçınmalıdır. Yani “insan bütünüyle şudur; insanın tam anlamıyla bir simülasyonu yapılabilir” gibi söylemlerden kaçınmalıdır.

Robotlar güzel şeylerdir mesela. Robotları görünce “aaa, bizim de böyle taraflarımız varmış” diye içimden geçiriyorum ve insanı tanımada bir açılım yaratıyor diye düşünüyorum. Şu açıdan söylüyorum: Bu yapay zekâ araştırmaları ve zihin felsefesi elbette kendi alanlarında ilerlemeliler. Ama ben zihin felsefesi çalışırken gördüm ki zihin felsefesi büyük ölçüde bilim odaklı ve bilim kaygısıyla yoluna devam ediyor. Zihin felsefesi, “benim zihnimde ne var” sorusuna verilebilecek cevapları kendisinde taşıması açısından yararlıdır. Ama ben “benim *canımda* ne var” gibi bir soruyla yola

çıkıyorum. Yani insanı zihne indirgeyen şey, bu Amerikan kültürünün kendi içinde geliştirdiği bir şey. Bu bize “felsefe budur” diye anlatılıyor. Halbuki onlar, bu indirgemeci sonuçlara kendi yerellikleri içindeki dinamiklerle ulaşmıştır. Bakın psikoloji ve sosyoloji, bu bahsini ettiğimiz insanların kendi hayatlarındaki sorulara yanıt aramak için geliştirdikleri araştırmalardan oluşur. Bütün bunlar kendi yerellikleri içinden çıkmıştır ama diğer yerelliklere de hitap edebilen bir ortaklık da taşır. Burada “evrensel” lafını kullanmaktan kaçınıyorum. Ama felsefenin matematik gibi bir şey olduğunu zannetmek yanılgıdır, çünkü bu yalnızca bu insanların hayatından devşirilmiş bir yaklaşımdır. Mesela işletme alanı da öyle. İşletme konusunda şu an tezler yazılıyor. İşletme, Amerikalı birilerinin kendi ülkelerinde ticari, ekonomik alanda birtakım yaşadığı sıkıntılar üzerine geliştirdiği teorilerden ibarettir. Bizimkiler de onu bir bilimsel teori diye, sanki başka türlü bir yol olamayacakmış gibi, benimsemişlerdir. Yani bu adamlar bunu aslında kendi hayatlarından beslenip oluşturmuşlar. Sosyal bilimler o bakımdan sorunludur.

Almancadaki “Geist” kavramı benim demeye çalıştığım şeye daha yakın bir şey. Dolayısıyla oradaki *geist* hayatın kendisi ve yaşadığımız kültürden geliyor. *Geist*'i Türkçeye “tin” diye çeviriyorlar ama ben daha Türkçe olsun diye “tın” diyorum. İşte *Geist* o tından gelen tından beslenmiştir. Batılılar, teknolojik olarak çok güçlü olduklarından dolayı onların kendini anlamak için geliştirdiği teorileri biz tüm toplumlar için geçerli bilimsel ve akademik çalışmalar olarak anlıyoruz. Şimdi, teoriler o kadar hızla geliyor ve üzerimize bindiriliyor ki o kamburdan, o ağır yükten, o hamallıktan kurtulup “yahu bir dakika, bizim hayatımızın kendine özgü yanını anlayabilecek bir işletme teorisi, bir sosyal psikoloji, bir antropoloji, bir felsefi yorumlama ve insan anlayışı kurma imkânımız yok mudur” diye soramıyoruz bile. İşte bu bir general sorusudur. Biz kendimizi general sanıp bir er gibi çalışıyoruz. Dolayısıyla terfi sistemleri ve YÖK de bu döngüden kurtulamamaktadır. Yani düşündüğümüz ve üretip yazdığımız şeyler, buralı olmalı. Çünkü buralı değilsen hiçbir yerlisin. Bunu bir hamaset olarak algılamamalı bu arada. Bu söylediğimin bir tehlikesi ve beni çok rahatsız eden yanı bunun bir hamaset olarak algılanması olur. Ben “bizim kültürümüz” deyince çok dar bir şey anlamıyorum. Ben Anadolu'yu anlıyorum. Bu Anadolu'nun binlerce yıllık bir kültürü var; Göbeklitepe'leri var. Bizim çok hızlı düşünce anlatıları geliştirmeye ihtiyacımız var. Ama uyuyoruz, arkadaşlar. Tamam, çalışın Batının bize gösterdiği şeye. Elbette ondan besleneceğiz. Ama buralı olmak farklı işte. Gece yattığımız zaman Amerikalı falan değilsiniz. “Ben dünyalıyım” diyorsanız hiçbir yerlisiniz, yani dünyaya ait değilsiniz. Yani muallaktasınız diye düşünüyorum.

Murat Arıcı: *Hocam, doğru anlamış mıyım diye kısaca özetleyerek sizden onay almak istiyorum. Şimdi, insan dediğimiz şeyin muhteşem ve devasa zenginlikte bir iç dünya yaşantısı var. Öte taraftan insan doğasının sağlam bir mantıksal yönü de var. Bu mantıksal yönün sözünü*

ettiğimiz muhteşem zenginlikteki iç dünyanın bazı taşkın yönlerini dizginlediğini söylediniz. Anladığım kadarıyla bir anlamda ortayı buldunuz. Yani meseleyi yine yapay zekâ konusuna getirmek istiyorum: İnsan doğasını anlamada indirgemeci bir yaklaşıma tümüyle karşı görünüyorsunuz. Şahsım adına ben de aynı kanaatteyim. Yani insanı tamamen o mantıksal ve robotik yöne indirgeyip bu anlayışla üretilen yapay zekâyı insanla eş değer tutan anlayışa karşıyım.

Ahmet İnam: İşte, dediğim gibi, *surplus* var. Yani “fazla bir şey” var insanda.

Murat Arıcı: *Tam da hocam, bu noktada toparlayıp sormak istediğim şey şu: İnsanın mantıksal ve rasyonel yönünü olduğu kadar o devasa zengin iç dünyasını da kuşatan ve yansıtan bir yapay zekâyı mümkün görür müsünüz? En azından gelecekte insan bilincine tümüyle eşdeğer bir yapay zekâ üretilebilir mi?*

Ahmet İnam: Bence zaten yapılmaya çalışılıyor. Benim bildiğim kadarıyla Budizm’le ve diğer şeylerle bağlantılar kurulmaya çalışılıyor. Bence denenip görülmeli. O zaman oluşturulacak programların ve algoritmaların daha zengin olacağını düşünüyorum. Bunu dile getirirken aklıma hep Quine [Willard Van Orman Quine] geliyor: Mantık yaşantılardan, yeni deneyimlerden besleniyor. Yeni *experience*’larımız [deneyimlerimiz], yeni mantık sistemleri kurmamıza yol açacak. Dolayısıyla insanı tanıdıkça daha farklı ve fark edemediğimiz başka alanlarda da farklı mantık çalışmaları olabileceğini göz önünde bulundurmalıyız. O açıdan mantık *experience*’a, yani yeni öğrenilecek olana kapalı değildir. Yapay zekâ çalışmalarının disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğunu da görmeye başladık. Mesela bir edebiyatçının bir romanından veya bir şiirinden öğrenerek şiir yazabilen yapay zekâ üzerine çalışılabilir. Bakalım böyle şeyler yapabilecek miyiz? Hatta ben size şunu söyleyebilirim: Bugün bizim Türk edebiyatında yapay zekâ kafasıyla şiir yazan insanlar vardır: “Şuraya bir hüznün, arkasından da bir kuş koyarsak, hüznün kuşu, üff be!” Belki gerçekten insan zihninde alttan alta bilgisayar programı benzeri bir program vardır, onu bilemem. Yani Chomsky gibi düşünürsek belki de bir program vardır. Ama ne olduğunu bilemem; *terra incognita* [henüz keşfedilmemiş yer]. Yapay zekâ üzerine çalışan arkadaşların şimdilerde bir resmi hareket ettirebildiğini ve konuşturabildiğini görüyoruz. Daha yapılabilecek çok şey de vardır, eminim. Turing testinden başarıyla çıkmış örneklerin olduğunu da görüyoruz. Ama Turing testinden başarıyla çıkmak da *temporal* [zamana bağımlı, geçici] bir şeydir. O an çıkmıştır ama başka bir zaman teste yeniden sokarsan belki bu sefer testte başarısız olabilir.

Murat Arıcı: *Bir de imitasyon problemi var. Yani yapay zekâ belki başarılı bir şekilde insan bilincini imite edebilir [taklit edebilir] ama “bu imitasyon gerçekten de insan bilincine eşdeğer midir” sorusu var.*

Ahmet İnam: Elbette oradaki qualia problemidir. Bu meselelere girdiğimizde, insanı diyelim ki üzülen ve ağlayan bir robot gibi düşünelim. Bunlar mümkün olabilir; olamaz demek istemiyorum, çünkü bu olasılığı reddetmenin değişik zorlukları var. Mümkün olamaz deyip eleştirenler, insan dediğimiz varlığın binlerce yıllık, milyonlarca yıllık bir evrimsel sürece maruz kalmış, çok zengin bir yaşantıya sahip bir organizma olduğunu söylüyorlar. Bunların hepsinin bir algoritmaya sıkıştırılabilesinin çok olanaklı gözükmediği kanaatindedir. Karşı taraf ise satrançta veya GO oyununda eskiden bu kadar başarılı olamayan yapay zekânın, insana ait bu bilişsel yetileri yavaş yavaş kazandığını ve bu başarının daha fazla gelişim vaat eden bir başlangıç noktası olduğunu düşünüyorlar. Burada iki şey söyleyebilirim. Birincisi, *reductio* [indirgeme] yanlılarının çabalarının sürmesi gerektiği. Zaten onlar sürdürecekler. Ama bu alanda çalışanlara, belki bu alana dair eğitim verilirken insanda hep bir “fazla şeyin” olduğunu ve bu fazla şeyin hep kalacağını söylemek lazım. Yani insanın ve onun hayatının simülasyonunu yapmak demek, hayatı “tamamen” tüketebilme imkânına sahip olabilmek demek olmamalı. Bir tavır değişikliğine gidilmeli. Bu konuda eğitim veren insanların “evet biz bunu yaptık ve bundan sonra da şiir yazan, beste yapan, insan ne yapıyorsa onu yapan makineler, robotlar oluşacak” tavrından sakınmaları gerekir. Bu konudaki gaflet ne biliyor musunuz? “İnsan ne yapıyorsa” lafı. Bir dakika... Bunu önceden bilemezsiniz ki! Yani, “insan ne yapıyorsa” dediğiniz zaman insanı sınırlandırıyor musunuz. Eski Yunanlılar buna *dynamis* diyorlardı. *Dynamis*'i biliyor musunuz ki? Yani insanın imkânlarının farkında mısınız? Çünkü sen sadece *energeia* görüyorsun. Ama kuvve olarak [potansiyel olarak] insanın yapabileceklerini biliyor musunuz? İşte ikinci olarak söylediğim şey şu: Bu yapay zekâ çalışmaları ile müthiş bir imkân ortaya çıkıyor, yani insanı tanıma imkânı ortaya çıkıyor. Bu çok kıymetli bir şey. Yapay zekâyla artık bilimin ve teknolojinin ulaşabileceği yeni alanları görüyoruz. Dolayısıyla bu da şu demek: Artık hayat ve varlık hakkındaki eski konuşmalar o alanda olmamak durumunda, ya da değişmek zorunda. Çünkü yeni alanlarda söylenen yeni şeyler var. Bu açıdan, ben yapay zekânın gerçekleştirdiği şeyler, metafizik yorumlarımızı etkilemez demiyorum. Tam aksine mesela, diyelim ki bu cep telefonları veya internet olmadan önce, insan hakkındaki yorumlarımız, iletişim kuramları ve iletişim felsefesi daha farklıydı; şimdi ise daha farklı. Dolayısıyla yapay zekâ, felsefeye ve insan yorumlarına yeni yaklaşımlar ve yeni ufuklar açıyor. Bu müthiş bir şey.

Murat Arıcı: İnsanın doğasını da daha zengin ve kuşatıcı bir şekilde anlamamızı sağlıyor, diyorsunuz.

Ahmet İnam: Kesinlikle. “Demek ki böyle bir şey de var” diyorsunuz. Dolayısıyla bence metafiziği ortadan kaldıran değil, metafiziği zenginleştiren ve besleyen bir şey yapay zekâ. Dolayısıyla *reductio* [indirgeme] yanlılarının içinde buldukları yanılgıların bu anlamda bir faydası var. Bu sadece yapay zekâyla ilgili değil, gen teknolojisi, nöro-

biyoloji, hormonlarımızın yapısı ve bedendeki kimyanın anlaşılması... Bütün bunlar bize insan denen varlığın bitimsizliğini ve hep bir “fazla oluşunu” gösteriyor. Çünkü insan bildiğinden hep fazla bir varlıktır. Bu düşüncem bir *presupposition* [öndeyanak] tabi. Yani yapay zekâyla kendini bilmeye çalışmak. Yapay zekâ bir ürün ortaya koyuyor ve biz bu ürünlere bakarak yapay zekânın insana kendini ve hayatı tanıma imkânı da sunduğunu görüyoruz. Dolayısıyla yapay zekâ yazacağımız felsefi hikayelerin, anlatıların, daha zengin, daha ufku geniş olmasını sağlıyor. Bu yüzden dünyayı bir meyhaneye kabul edersek, bu alanda çalışanların masasına bir meyve tabağı göndermeliyiz. Ben onların masasında değilim, ben onların masasından gelenlerin bana açabileceği ufuk üzerinde düşünmek istiyorum. Tabi meyhanede tek bir masamız olduğunu düşünmüyorum. Öbür masalara laf atmaya çalışıyorum. Bazıları dinlemiyor. Bazıları da orada meyhaneye gelmiş ama içki içmiyor. Dertleri şerbet. Yani meyhaneye deyince muhakkak kötü, alkol içilen bir yeri kastetmiyorum. Hiçbir şey içmeyip de kendi düşünce ve duygularından, insan-insana ilişkilerden mest olanlar da vardır. Belki meyhaneye değil de “mesthane” gibi bir laf kullanmak lazım.

Mehmet Hilmi Demir: *Hocam bu “general sorusu” ve “bize ait yeni düşünce anlatıları” konusuna dönmek istiyorum...*

Ahmet İnam: Ben kendimi, orduda vaktiyle onbaşılık yapmış; sonra “tamam senin süren bitti; emeklilik paranı, tazminatını verelim” deyip ordudan çıkarılmış; ondan sonra dışarıdan kendi başına siper kazıp savaşmak isteyen; bir de etrafına bakıp oralardan bir şeyler çıkaran bir onbaşı olarak görüyorum.

Mehmet Hilmi Demir: *İşte “can” kavramını kullandınız mesela. Bu kavramın Batı felsefesindeki “mind” [zihin] kavramı ile olan ilişkisini anlatır mısınız bize?*

Ahmet İnam: Mesela ben bilinç değil de “yaşanç” gibi bir kavram önermişim. Çünkü ben canımla düşünüyorum. Hep verdiğim örnektir: Diz kapağım, ayak baş parmağım, daha nicelerim, her taraf, sadece bedenim değil, ilişkilerim, çevrem, hepsi canıma dahil. Bu yüzden ben “can” derken bedenimi, duygularımı—gerçi bunlar birbirine hep bağlı—anlam verme gücümü ve düşünmemi kastediyorum. Eski Yunan tabirleriyle dile getirelim: (1) Somatik, yani bedensel yanım; (2) thumos’ tan gelen thomotic yanım, yani tutkularım; (3) noetic yanım, yani anlam veren ve düşünen yanım; (4) oikos’tan gelen oetik yanım, yani ilişkilerim. Ben bu dördünün bir bütünlüğüyle düşünüyorum ve anlamaya çalışıyorum. Bilim yalıtılarak düşünür, ama beni sadece zihne kapadığınızda olmuyor. Felsefe o bütünlüğü gözeterek o bütünlüğü hiçbir zaman unutmaktan kafasının arkasında düşünüyor. Bütünü unutmamak lazım. Bütünü düşündüğümüz zaman farkına varmadığımız birçok şey geliyor. Mesela benim de anlamaya çalıştığım şeylerden biri bu terapi hadisesidir. Tıpta insanların birtakım tahlil

sonuçlarına bakıp reçete yazma işini yapay zekâ yapabilir, hatta daha iyisini de yapabilir. Evet ama terapi başka bir şey. *Wounded healer* [kendisi de yaralı şifacı] diye bir laf vardır. Senin bedenine, kanına, yarana değen bir insana ihtiyaç var, çünkü insan bir candır. Mesela insanın yavrusunu kucağına alması çok karmaşıktır. Belki fizikle açıklanabilir ama kolay yoldan bunu, onanma ve güven duygusu olarak açıklayabiliriz. Hepimizin bu duygulara gereksinimi var, dolayısıyla bunları verebilecek bir terapiye ihtiyaç var. O açıdan terapi, bu yapay zekâ meselesinde üzerinde kafa yormamız gereken bir şey. Nasıl yapacağız terapiyi? Bir makınaya bizi sokacaklar, ilacı yazacaklar, sonra gönderecekler...

Mehmet Hilmi Demir: *Hocam, aslında sormak istediğim çok şey var. Fakat bu “can ve gönül felsefesi” yaklaşımınızı merak ediyorum. Belki buradan, “bize ait yeni düşünce anlatıları ortaya koymamız lazım” şeklindeki önerinizin daha aydınlatıcı detayları çıkabilir hissiyatı ile soruyorum. Bu yaklaşımınızı modern felsefede ya da analitik felsefede kullandığımız kavramlarla nasıl ilişkilendirirsiniz ya da ilişkilendirebilir miyiz?*

Ahmet İnam: Evet, ilişkilendirilebilir. Ama benim buna ömrümün yeteceğini pek sanmıyorum. Bu hayatımın son 20 yılında ve çok geç başladığım bir şeydi. Şöyle bir yol izledim: Bunu teorik bir problem olarak almadım. Kavramsal olarak “can kavramını, nasıl inşa edebilirim” şeklinde bir akademik felsefe problemi olarak almadım. Ne yaşıyorsam, duyuyorsam öyle bir zeminde düşündüm. Dolayısıyla benim can ve gönül hakkında söylediklerimin hepsini akademik ve felsefi nitelikte kabul etmemek lazım. Kültür olarak kabul etmek lazım. Çünkü benim bir de edebiyatçı yanım var. Edebiyat olarak yazdığım birçok şeyi, bazı arkadaşlar felsefe olarak görmek istedikleri için “Ahmet Hoca da yani felsefeciyim diye dolaşmış; ama şu yazdıklarına bak Allah aşkına! Birçok aforizma, böyle muğlak laflar, çıkıntı sözler...” diye eleştiriyorlardır. Ama ben böyle bir ayrımı epey bir vakit önce sildim. Çünkü felsefe, felsefi bir inşa, yeni bir inşa olabilir. Ama hep söylediğim bir şey var: Ben bir omuzum, dolayısıyla oraya basan olursa ne mutlu bana. Muhakkak benim omzuma basması da gerekmiyor. Ben bir imada bulunuyorum. Arkadaşlar, bu kültürde şu anda var olan egemen felsefeye ve insan anlayışına seçenek oluşturabilecek inşa faaliyetleri tabii ki yapılabilir. Bunu yapmaya çalışan insanlar da var zaten. Elbette bir kısmı hamasettir, bir kısmı çok dinidir. Ama ben seküler bir şey yapmaya çalışıyorum. Bu yüzden, dindar kesimden gelen eleştiriler hep “kalbe hitap etmiyor” şeklinde olmuştur. Ben de zaten kalbe hitap etsin veya bir tarikatın düşüncesi, ideolojisi olsun diye bunu söylemiyorum. Benim tamamen anlam odaklı bir eylemim var. Ben dinsiz bir adamım sonuçta. Elbette İslam benim kültürümdür. Ama o anlamda ısrarcı da değilim. Öyle bir şey oluşturma peşinde de değilim. Zaten benim haddime değil böyle bir şey. Ve bu doğru da değil. Ama bunu yapmak isteyen arkadaşlar yapsınlar. Dindar arkadaşlar da inşa işinde olabilirler ama bunu yaparken kucaklayıcı olmalılar. Yalnız kendi cemaatine şapka çıkaran türden

yazılar görüyorum etrafta. Onlar çok ucuz ve kolay şeylerdir. Buradan bir şey çıkmaz. Dolayısıyla tavır şudur: Can ve gönül yaklaşımının temel önerileri var. Bunları birçok yazımda açıklamışım ama o kadardır. Korkarım ben öldükten sonra bu konuyu irdeleyecek olanlar varsa eğer, işleri zor. Çok değişik bağlamlarda, önemli görürlerse tabi, birçok şeyi ima halinde sunduğumu düşünüyorum.

Burada tabi yazılarımda öne çıkan en önemli kaygılarından biri de “öteki” kavramıdır. Ötekini gözetmeyen bir can ve gönül anlayışı olamaz...

Mehmet Hilmi Demir: Sözüünüzü kesiyorum hocam, sanki “öteki” kavramı, bu can ve gönül kavramlarının çizdiği çerçeveye çok yabancı bir kavram gibi duruyor. Sizin çizmeye çalıştığınız çerçeveye uymayan bir kavramı bu çerçeveye taşıyorsunuz gibi geliyor. Neden? Benimkiler de his. Başkalarının da his. Eğer hisleri canla, gönülle ve bu toprakların iklimiyle anlamak istiyorsak o zaman hisler herkeste bütün canlılığıyla var. Şimdi herkeste varsa o zaman, siz benim için öteki değilsiniz. Türk olsanız da Amerikalı olsanız da Kanadalı olsanız da, erkek olsanız da kadın olsanız da... Bu noktada öteki üzerinden tanımlamanın ahlaki iki türü olabilir gibi geliyor bana: Yani bir Öteki'ye nasıl davrandığınızla ilgili bir zemin var; bir de “biz birbirimize benziyoruz ve benim size nasıl davrandığım, aslında kendime nasıl davrandığımla ilgilidir” şeklinde düşünebileceğimiz bir zemin var. Sanki bu ikisi birbirine biraz ortogonal gibi geliyor.

Ahmet İnam: Bu düşünceniz güzel. Burada “öteki” kavramını açmam lazım. Bu kavramı Levinasçı anlamda kullanmıyorum; o ayrımı bilmek lazım. Eğer bu eksik olursa bir fark durumu ortadan kalkar. Yani elbette birbirimize yakınız ama bir “sürü” de değiliz. Dolayısıyla ben buna benim “özgüllüğüm” diyorum, yani bana özgü olan.

Bana özgü olan bir şey varsa o zaman “özgem” de vardır. Öteki yerine belki de “gayrım” vardır. Bakın yine dost sözü Türkçe değil ama yine Anadolu iklimiyle düşünürsek ben dostu daima “du-est” diye okurum. Yani ikidir bu: Sevgilim ve ben. Ama bir bütün olarak. Bütünlük ve vahdet düşüncesini düşünürken de can bütünlüğünü düşünürken de oradaki bu bütünsel “can” kavramında beni heyecanlandıran şey budur. Çünkü ben insan olarak çoğum ve ben polifonik bir varlığım. Yani içimde birçok ses var. “Kimim ben?” Bu içimdeki çoğunluğun orkestrasyonunu yapabildiğimde benden bir hoş seda çıkabilir. Çünkü öbür türlü bir kakofoni çıkar. Tekmişim gibi düşünmek insan canını kafese sokmaktır diye düşünüyorum. Eğer bende bir polifoni varsa ve bu çok seslilik benim özgürlüğümü oluşturuyorsa o aynı zamanda karşımdaki insanın da sesidir. Çünkü ben öteki dediğim şeyi karşımda “karşı” sözüyle de anlatmaya çalışıyorum. Bu “karşı,” yani “karşılaşma” beni çok düşündürmüş şeylerden bir tanesidir. Bu da tabii Batı kaynaklı bir düşüncedir. Ama daha çok frankofon bir düşünce olmakla birlikte bizim kültürümüzdeki Yunus'tan aldığım o sözle bunu açıklamaya çalışmışım: “Yunus şeyş oldu dosta/Ki kaldı kapıda andan içeri.” Dostun evinin önünde duruyor fakat ondan içeridir. Yani ondan hem içeridir hem dışarıdır. Benim belki “öteki” kavramını kullanmamam lazım. Şimdi senin bu eleştirinle anladım. Çünkü başka bir şey murad ettiğim açık. Ben, sanki dışarıdan biriyim gibi, daha çok sosyolojik anlamda anlaşılan bir ötekiyi kastetmiyorum.

Bakın “can” teorisi aslında bir bakıma köklerini Aristoteles'te buluyor. *De Anima* eserinde hilomorfizm ile birlikte belli işaretleri görebilirsiniz. Dolayısıyla “muallim-i evvelden aldığımız bir şeydir bu” diyebilirim. “Can” kavramıyla ilgili olarak orada beden ve ruh bütünlüğü vardır. Sanki seküler bir teori gibidir. Can ve gönül genellikle hep böyle dini bir kavram olarak anlaşıldığı için dindarlar da belki hep bu anlattığım şeyleri yetersiz buluyorlar. Çünkü böyle okuyup heyecan duyacakları belki vecd haline gelecekleri duygusal bir şey bekliyorlar. Bizim gibi felsefeci takımının sözlerini de palavra olarak görüyorlar. Anlattığım şeyler için oraya bakıyorlar yok, buraya bakıyorlar yok, “filozof kendi başına bir şeyler bulmuş, üfürüyor da üfürüyor” diye düşünüyorlar. Ama bakın bu bir teklif. Bence bu gözden kaçırılıyor. Felsefe yapmayı öğrenmek gerek. Felsefe yapma yollarından bir tanesi teklif sunmaktır. Düşünce önerilerinde bulunmaktadır: Hayatı anlama önerileri gibi. O geleneğin içinde, o geleneğin kavramlarını kullanmaya çalışarak bir hayatı anlama projesi ya da önerisi sunuyorsunuz. Bu birtakım insanların kulağına gider, ilgisini çekerse çeker; çekmezse teklif olarak kalır ve kaybolur. İşte ben felsefecilerimizin bir kısmının böyle tekliflerde bulunmasından yanayım. Yani kendi dar alanlarındaki tekliflerin ötesinde bir şeyler.

Bu yüzden “öteki” dememin sebebi şudur: “Hepimiz birbirimize benziyoruz, birbirimizden ne farkımız var” gibi bir aldatmaca var. Öyle değil, farklıyız arkadaşlar. “Öteki bir cehennemdir” der Jean Paul Sartre. Onu duyacaksın, onu duymak da lazım.

Can işte hepimiz. Gelin sarılın, rahatlayın. Bu bir ucuzluk değil. Bu bir insan olmanın ağır korkusunu, o ağır kaygısını, sıkıntısını yaşamakla ilgili bir şey. “Ben bir canım, nasıl bana böyle söyleyebilirsin, nasıl beni böyle görebilirsin” demektir. Çünkü can, mübarektir. İşte orada “kutsallık” diye bir kavram devreye giriyor. İnsanın sonsuzluğunu ve ondaki ilahi cevheri görememenin yol açtığı çok kolay manipüle edilebilme, ele geçirilebilme gibi bir tehlike var burada. İşte yapay zekâyı böyle anlarsanız çok tehlikeli bir hal alır. Eğer ben cansam, bu “beni” ele geçiremezsin, demektir. Yani öteki lafını kullanmamın sebebi bu. Beni ele geçiremezsin. Onunla ancak arkadaş olabilirsin. Belki de Turing testi gibi başka bir test olur ve sonunda robot: “Bir dakika yahu, senin programlamayı kabul etmiyorum” der. Tabii kendi kendini programlayan robotlar belki oluşturulabilir. Ama “biz onu kendi kendini programlasın diye programladık” dersiniz de hayır, yok öyle bir şey. Bu kâinattaki insan hayatı için müthiş bir şeydir.

Mehmet Hilmi Demir: *Tersten insan zenginliğini kanıtlayan bir şey.*

Ahmet İnam: Evet, kesinlikle.

Murat Arıcı: *Şimdi hocam, size bir meydan okuma olsun diye, bu can konusuyla da bağlantılı olduğunu düşündüğüm, iki soru sormak istiyorum. Zihnin ve bilincin doğası bakımından zihin felsefecilerinin karşısında iki tür problem olduğu düşünülür: Bunlardan birisi “zor problem” olarak tasvir edilir, diğeri de “kolay problem.” İnsan zihninin, örneğin bilişsel tarafı, burada kolay problemi temsil ediyor. Yaygın kanaat bunu tatmin edici bir biçimde çözebileceğimiz şeklinde. Ama bir de insan zihninin bilinçliliği, öz bilinçliliği ve bu ikisiyle bağlantılı fenomenal deneyim nitelikleri, yani qualia’sı var. İnsan zihninin “zor problem” yönünü temsil eden bu tarafın modellenmesinin ve simülasyonunun yapılmasının imkânsız olduğunu iddia eden yaklaşımlar var. Fakat öte taraftan şu da var: İnsan zihnini çözümlerken kolay tarafının, örneğin bilişsellik tarafının, kapasitesi 10 birim ise bizim bunu yapay zekâda örneğin milyonlarca birime çıkarabileceğimizi düşünen yaklaşımlar var. Aslında şu an bunun gerçekten de yapılabildiğini görüyoruz. Çünkü dünyanın en iyi satranç ustaları, örneğin tek seferde 50 hamle hesaplayabiliyorlarsa yapay zekâ milyonlarca hamle hesaplayabiliyor. Burada birinci sorum şu: Eğer yapay zekâ bilişsellik anlamında bizi milyonlarca kat geçebiliyorsa acaba bizim bugün binlerce yıldır çözmekte yetersiz kaldığımız bazı felsefi problemleri yapay zekâ bir gün çözebilir mi? Örneğin yapay zekâ, bir gün “işte size hayatın anlamını sunuyorum” diyebilir mi? Ve bunu ikna edici bir şekilde yapabilir mi? Bunu mümkün görür müsünüz? İkinci sorum şu: “Her” isminde bir bilim kurgu filmi izlemiştik. O filmde şu fikir işleniyordu: İnsan zihni bedensellikle birlikte doğan ve gelişen bir şey. Ama yapay zekâda bu bedensellik yok. İşte bu durum, bir eksiklik olmanın aksine avantaja da dönüşebilir. Filmin ara karakteri, normal insanlarla ve kadınlarla iletişim kuramıyor; duygusallığı ve aşkı yaşamıyor. Ama iletişim kurduğu yapay zekânın bedeni olmadığı için, bedenselliğin getirdiği sorunlardan da uzak kalıyor. Sonuçta karakterimiz,*

yapay zekânın kendi ruhuna ve “canına” daha çok dokunabildiğini, onunla daha derin bir iletişim kurabildiğini hissediyor ve ona âşık oluyor. Yapay zekâ insan bilincinin zor yanına hiçbir zaman eşdeğer olamayabilir, ama bu bir eksiklik değil de aslında bir avantaj olamaz mı?

Ahmet İnam: İlk sorunun cevabı bana çok basit gibi geliyor. Bu mesela Hume için endüksiyon diye bir problemin var olmasına ama Kant için böyle bir problem olmamasına benziyor. Bence bu dediğin de böyle. Evet, yapay zekâ çalışmaları gerçekten de kendi içinde hayatın anlamıyla ilgili birtakım şeyleri söyleyebilir. Ama kendi perspektifinden söyler. Çünkü hayatın manasını anlamının bin bir yolu var. Dolayısıyla tabii ki yapay zekâ bir yolunu bulup “ya bak işte hayat böyle oluştu” diyebilir. Ama bu olası cevaplardan sadece birisi olur. Şimdi mesela diyoruz ki “işte evrenin başlangıcında bir büyük patlama oldu.” Bunlar sadece belli bir bakış açısından yapılmış açıklamalardır. Dolayısıyla kâinatın ya da bir yıldızın anlamını yalnız astronom mu söyleyecek? Bir şair de söyleyebilir, bir müzisyen de söyleyebilir, bir çoban da söyleyebilir. Dolayısıyla, evet, yapay zekâ yoluyla felsefi sorulara bulabileceğimiz cevaplar vardır. Ama şunu unutmamak gerek: Bilimin verdiği yanıtlar belirli varsayımlara bağlıdır ve geçici olabilirler. Fakat maalesef bilim dışarıdan “hakikaten bu böyle olmuştur ve sadece böyle olmuştur” diye anlaşılıyor. Evet, büyük patlama olmuştur, evren genişlemektedir. Ama bunların birtakım kabullere dayandığını, birtakım gözlemlerin yorumuna dayandığını unutmamak gerek. Sıradan insanlar böyle düşünmüyor maalesef. Bunları kesin bilgi gibi zannediyorlar. Halbuki bunlar birer yorum. Dolayısıyla elbette bilimle, teknolojiyle ve yapay zekâyla verilebilecek cevaplar vardır. Ama bu cevaplar yegâne cevaplar değildir.

İkincisi için cevabım şudur: Farklı bir beden kavramı geliyor. Beden anlayışı değişiyor. Edebiyatçılar için de şiir için de sinema ve film çekenler için de sanatçılar için de... Farklı bir şey çıkacak ve artık bizim beden anlayışımız, dokunma anlayışımız bunlar değişecek. Belki bu klonlama ve gen teknolojisiyle dünya çok müthiş derecede, şu anda belki öngöremeyeceğimiz şekilde, değişecek. Ama bu şu anlama gelmiyor: Biz sonuçta bilinmesi gereken ne varsa hepsini bilim ve teknoloji ile bileceğiz, anlayacağız! Bilim ve teknolojinin varsayımlarına dayanarak bir şeyler anlayabilirsiniz. Ama farklı anlama yolları her zaman olacaktır. Birisi kalkıp “dünyanın düz olduğuna inanıyorum ve bu inançla yaşamak istiyorum” diyebilir. Size bu bir espri gibi gelebilir. Ama adam böyle yaşamak istiyor. Bence bu müthiş heyecan verici ve hakikaten insana daha fazla hürmet etmeme yol açan bir şey. Yani siz ne kadar nihai bir şeyler söylerseniz söyleyin, insanda hep “fazla bir şey” var. “Hayır, öyle değil” deme potansiyeli ve imkânı var.

İşte bakın öte/öteki dediğim şey başkayla gelen bir şey. Yani “öteyi” anlıyorsunuz. Zaten Türkçedeki öte, başka bir dilde yok. Bu, İngilizcedeki “other” değil. Öte, ötede

olandır. Sen hep bir çerçeve kurmak istiyorsun ve bütün meseleleri o çerçevede çözmek istiyorsun. Ama mutlaka o çerçevede de problemler çıkıyor değil mi? Böyle mükemmel bir çerçeve kuramıyorsun ve her zaman çerçevenin dışı var. Çerçeveyle hayatı kuşatamazsın işte. Hayatı kucaklamaya ne kadar çalışırsanız çalışın hep “fazla bir kısmı” kalacaktır. Bu dehşet bir şey ve benim çok hoşuma gidiyor. Bu arada bilim güzel bir şey, sanat güzel bir şey, dini inanç ve öğretirler güzel şeyler, ama hiçbiri hayatı tüketemeyecek. Çünkü belki tek güç O’ndadır. Ama biz insanların bu kadar acizliği çok hoşuma gidiyor ve bunu bir acizlik değil, bir imkân olarak görüyorum. Şu anda bilmediğim birçok şey var demek ne kadar güzel ve ne büyük bir heyecan. Yarın kalkacağız ve bilmeye çalışacağım yeni bir şeyler olur, değil mi? Müthiş bir şey bu gerçekten.

Burada bir şey daha ekleyeyim. Mesela dini-ilahi konular söz konusu olduğunda “ben şöyle anlıyorum” demek lazım. İbn-i Arabi okurken de olur bu. Mesela “Yüce Yaratıcı böyle diyor” yerine “ben böyle anlıyorum” demek lazım. “Öyle diyor” dersiniz öyle anlamayanları öldürmeye başlıyorsunuz. Bu çok tehlikeli. Biz insanız sonuçta. Yoksa sen o ilahi gücü, sonsuz gücü anladığını varsaymış olursun. Senin böyle bir kapasiten yok ki! Bu kadar tanrısal bir kapasite yok bizde. “Ben böyle anladım” demeli hep. Tabii böyle değil de öteki türlü davranmanın bir sebebi, iktidar mücadelesidir. Bu uğurda kavga dövüş yapılıyor, çünkü tekeli anlama iktidar sağlıyor. Maalesef bu yüzden bu gezegenin sonu çok da iyi olmayabilir. Yapay zekânın böyle bir tehlikesi de var. Bir silah olarak kullanılmaya başladığı zaman çok büyük bir tehlike. Halbuki yapay zekânın ürettikleri ürünler de muhterem olmalı. Bir robot, bir bilgisayar muhterem varlıklar olarak görülmeli. Çünkü hayatı tanımamıza, bilmemize ve hayatın problemlerine çözümler getirebilmemize katkısı olmuştur ve olacaktır.

Hayatın akışının farkına varamasak da kendi özgürlüğümüz ve farklılığımızla ona bir katkı sunuyor olmak güzel bir şey. Hepimiz böyle özgürlüklere sahibiz. İşte gönlüm istiyor ki felsefede bunun üzerine biraz çalışalım. Özgün olmak, özgül olmak demek değildir. Mesela Einstein özgündü ve büyük bir katkısı oldu. Ama özgül olmak farklıdır. Mesela bir fizikçi bir problemi başka türlü ve kendine özgül biçimde çözüyordur. O özgül bir fizikçidir. Fiziğe büyük bir katkısı yoktur. Ama biz özgüllüğümüzden yola çıkarak özgünlüğü arayacağız. “Anadolulu olmak” diye bir şey olmalı bu yüzden. Bu beni hep düşündüren bir şeydir ve yazık olduğunu düşünüyorum. Bu kadar zengin bir coğrafyada, böylesi bir coğrafyayı bu kadar kurutabilmek çok ayıp. Gerçekten çok ayıp ediyoruz.

Herkes kendi dünya görüşüne ve siyasi anlayışına uygun düşünceler üretmeye başlayınca, birisi çıkıyor ve sahipleniyor o düşünceyi. O zaman, ideolojinin bir parçası olmaya başlıyorsun. Bu yüzden arada kalmalısın. Ünlü bir bilgi sosyoloğunun (Karl

Prof. Dr. Ahmet İnam'la Söyleşi:
İnsanı Tanımak için Yapay Zeka: Sahici İnsan ve Bir Yaşam Tarzı Olarak Felsefe

Mannheim!) “free floating intellectual” [hiçbir yere bağlı olmadan özgürce düşünce üreten entelektüel] diye bir sözü var, hatırlarsınız belki. Almanca aslından İngilizceye çevrilmiş şeklini söylüyorum. Bu çok önemli. Benim böyle bir şansım veya şanssızlığım oldu, hiçbiri yere dahil olmadığım için bir şeyleri görebilme imkânım oldu. Ne Mason oldum ne bir tarikat üyesi ne bir partinin elemanı. Ama her yere girip çıktım. Tarikat şeyhleri ile de görüştüm, komünistlerle rakı da içtim. Bu aslında bana önemli şeyleri görebilme fırsatı sundu. Ermenilerle, Rumlarla vakit geçirdim. Küçüklüğüm Çengelköy'de geçti benim. Rum çocuklarıyla oyun oynadık biz. Sandıklı'da şeyhlerle namaz kıldık. Dedem imamdı. Bütün o haritayı ve spektrumunu olabildiğince geniş yaşama imkânım oldu. Bu bana çok şey kattı.

Mehmet Hilmi Demir: *Burada haddim olmayarak bir şey eklemek istiyorum. “Free floating intellectual” olmak tercih edebileceğiniz bir şey değil, zaten öylesinizdir, ne kadar çabalasanız da öyle olmaktan kendinizi alamazsınız.*

Ahmet İnam: Evet, o içine düştüğün bir şey. Zaten artık benim için aksi de mümkün değil. Çünkü artık duruşun belli olduğu için ona itiliyor. Hem çekiyorlar seni hem itiyorlar. Herhangi bir yere dahil olma isteğim artık yok, zaten olamazsın da.

Bir de benim arayışım

buna izin vermez. Tabii ODTÜ'ye düşmemin bu konuda beni şanslı kıldığını düşünüyorum. “Hadi cumaya gidelim” diyen yok. Öbür türlü gitmesen ağır baskı var. Yardımcı doçent bile yapmayabilirlerdi. Cuma namazına giderdim, o kadar önemli bir şey değil. Akşam da meyhaneye giderdim ve o bana yakışır. Ben cumaya gitme ya da kiliseye gitmeme derdinde değilim. Ben her türlü ritüeli yapabilirim. Bu çok önemli değil. Ama zihne müdahale olunca, ritüelin ötesinde başka bir durum ortaya çıkıyor. Yazdıklarını kontrol ediyorlar, özel hayatını kontrol ediyorlar. Bu çok tehlikeli bir şey.

Fakat diğer taraftan şunu da söylemeliyim: Ben bu kültüre aitim. Ben uygun görürlerse eğer bir İslam mezarlığında dini törenle gömülmek isterim. Çünkü ben bir açıdan da Müslümanım. Dolayısıyla o açıdan, ben bu kültüre sahip çıkıyorum. Genç olsaydım, bir savaş çıksaydı, elbette bu kültür için ben de savaşa gider ve seve seve canımı verirdim. Benim kendi kültürüme yabancılaşmam söz konusu değil. Ama çektiğim bir acı da var. İşte ötekiyle vurgulamak istediğim şey şu: Çok fazla asabiyiz ve

çok fazla biz-öteki ayırımına gidiyoruz. Böyle anlamamak lazım. Farklı olanı yaşayabilmek lazım. Şunu hep hayal etmişimdir: Bizim ilahiyat fakültesinden bir hoca; çok iyi Latince bilsin, eski Yunanca bilsin, İbranice bilsin. Çıksın gitsin Vatikan'a, orada Hristiyan metinleri okusun. Orada Katolik öğretisiyle ilgili papazların fark edemediği yeni bir şeyler bulsun. Uzman olsun. Oradaki Hristiyanlar, dini bütün insanlar, onu camide namazdan sonra ziyaret etsinler. Böyle bir Müslüman hayal ediyorum. Öteki dediğim şey, farklı olanı yaşayabilmek ve bundan korkmamak. Felsefeci bir arkadaşım var, ona "yahu sen ilahiyat çıkışlısın ve felsefe doktorası yaptın, neden Amerika'da Hristiyanlık çalışmıyorsun" diye sordum. "Bire üç, üçe bir diyor, salaklar" dedi ve bitti. Çok ayıp. Bunu böyle görüyorsan sen kendi dinini yaşarken de tehlikesin, arkadaşım. Farklı olanın zenginliğini idrak edemiyorsan, kendi zenginliğini de idrak edemezsin. Bu beni çok üzüyor, çok acı veriyor bana.

Murat Arıcı: *Kastettiğiniz şey, "farklı olanın zenginliğini idrak etmek ama bunu kendimiz kalarak yapmak" olmalı sanırım.*

Ahmet İnam: Elbette. Ama o insan korkuyor: "Ben gidip Hristiyanlık çalışırsam veya İbranice öğrenirsem kendim olmaktan çıkarım, o zaman şeytana uymuş olurum ve dinden çıkarım." Olur mu hiç öyle şey? Senin dini inancın bu kadar mı zayıf? Niye korkuyorsun sen şeytandan? Neden korkuyorsun?

Tabi bunun çeşitli nedenleri var. Belki biraz psikanalitik bir yaklaşım olacak ama biz hesaplaşmalarımızı yapamadık. Çok geçmiş yüzyıllardan kalma yaşayamadıklarımız, engellenmişliklerimiz var. Cumhuriyetin tepeden indirilmiş olmasının getirdiği; hesaplanmamış, söylenmemiş ve içimize sinmemiş birçok şey var. Bu yaşadığımız problemler de bunlarla ilgili olsa gerek. Umarım bunları aşabiliriz. Ümidim var. Ama şu anda ben göremeyeceğim diye üzülüyorum. Siz benden genç olduğunuz için görebilirsiniz Elbette çok güzel insanlar görüyorum. Ne kadar güzel Müslümanlar var. Ben mesela çoğu zaman bazı felsefe hocaları gibi "din kötüdür" diye düşünmedim. Bu yanlış bence. Nasıl yaşadığına bağlı. Dini kötü bir biçimde de yaşayabilirsin, iyi bir biçimde de. Bunu belki anlamakta zorlanıyorlar ama eski Yunan filozofları da dindardı. Yani düşünün, Sokrates'i bile kafir diye öldürdüler. Ama belki onun bile büyük bir kıymeti vardı kendi inandığı tanrı ve tanrıçalar katında. İnanç olmadan olmuyor.

Murat Arıcı: *Hocam, bu noktada ben söyleyişi toparlayıcı bir soru sormak istiyorum. Bana göre sizin müstesna bir kişiliğiniz ve duruşunuz var. Geniş bir alanda, geniş bir perspektifle birçok şey yazdınız. Bu nedenle bakış açımız hepimiz için çok önemli. Türkiye'de, farklılıklara saygı duyan felsefi bir atmosferin oluşması için, yerel olandan utanmayan ve yine yerel olandan yola çıkarak başka kültürlere kendi mesajını verebilen, nitelikli bir felsefi düşüncenin gelişmesi için sizce neler yapılmalı? Bu yolda yürümek isteyen gençlere ne önerirsiniz?*

Ahmet İnam: Felsefe ile yola çıkmak isteyenlerin evvela çok farklı türden sesleri duyabileceği bir ortama ihtiyacı var. Platon'undan Spinoza'sına kadar geniş bir yelpazede okuma yapmaları gerekiyor. Fakat tüm bunlardan önce şunu söylemem gerek: Şu anda Türkiye'deki akademik çevrelerde henüz felsefi bir iklim yok. Size belki tuhaf gelebilir ama bu bizim ODTÜ Felsefe bölümü için de geçerli. Bu bölümde akademik iklim var, fakat felsefi iklim yok. Çünkü insanların gündeminde daha çok terfiler, kadrolar vs. var. İki arkadaş yan yana geldiği zaman "ya maaşlar ne olacak" türünden dünya işlerini konuşuyorlarsa orada felsefi iklim yok demektir. Bu koridorlar ne yazık ki felsefe kokmuyor. Ama aşağıdaki kantinden yemek kokuları geliyor. Kendini bu hayatı anlamaya adanmış ve her an o ıstırapı hissedebilen "sahici insanları" bulmak gerek. Bunun yaşı da yok. Bu kişiler 50 yaşında da olabilir, 60 yaşında da olabilir. Çünkü felsefi yolculuk; özel duyarlılık, donanım ve yetenek istiyor. Ve lütfen sizler donanımsız olmayın. Benim önerdiğim donanım şu: Önce bize dair olanı öğreneceksiniz ve öğreteceksiniz: Mesela Osmanlıca'yı, bizim eski tarihi metinleri vs. Ondan sonra Batı kültürünü kökleriyle tanıtmamız lazım. Ama bu, Homeros'tan başlanarak yapılan bir şeydir. Öyle üstün körü bunlar ve bunlar var gibi resmi geçit halinde değil. Thales başta, bando gidiyor öyle ve arkada Aristoteles falan. Bu maalesef komik olur. Eski Yunan felsefesi okuduğunu zannediyor arkadaşım. Ne okudun sen? Aslında hiçbir şey. Sonuçta okudukların hiçbir iz bırakmadı sende. Ama bu nasıl olur? Düşüncesini yaşayan insanlar lazım bize, arkadaşlar.

Mesela Celal Şengör. Beğenirsiniz beğenmezsiniz o başka. Fakat adamı Amerika'da üniversiteye çağırılmışlar. "Ne yapacağım" diye sormuş. "Sen burada dur, yeter" demişler. "Dur ve çocuklarla konuş." Tabi hoca, bir jeolog olarak birtakım önemli katkılar yapmış orada. "Senin nasıl biri olduğunu öğrenci görsün, yeter" demişler. Çünkü sonuçta her türlü öğrenme örtük öğrenmeyi gerektiriyor. Kitabı aşan, rûberû [yüz yüze] ilişkilerle öğreneceğimiz şeyler bunlar. Yemek yerken, yolda yürürken, muhabbetle bu iklimi oluşturmamız lazım. Ama ne yazık ki var olan iklim arzu ettiğimiz iklim değil. Mesela yeni açılan üniversitelerde dini bir atmosfer var. Çoğu üniversitede baskın ortam böyle bir ortam. Böyle bir ortamda, felsefi konular yerine dini konular konuşulur doğal olarak. Zaten öyle sanıyorum, bu tür ortamlarda felsefe de çoğunlukla baskın dine hizmet etsin diye kullanılan bir araca dönüşüyor. Fakat felsefenin misyonu bu değil. Felsefenin farklı bir hakikat anlayışı vardır ve felsefe bu hakikat anlayışının bir tür vurgununu yemiştir. Bir felsefecinin böylesi bir hakikat anlayışından yola çıkarak işte öyle heyecanlı, coşkulu biri olması gerektiğini düşünüyorum. Bu iklimi yaratmak lazım. İşte bu iklim de hemen oluşmuyor maalesef. Yavaş yavaş oluşacak bir şeydir bu. Belki sizler görürsünüz öyle bir ortamı veya sizden sonrakiler görebilir, bilmiyorum. Bu bağlamda benim "sahici" insan takıntım var. Bu tabii Heidegger'in kullandığı bir sözdür. Türkçeye "otantik" diye çevriliyor. Biz ona "halis" insan diyoruz. Halis insanlara ihtiyacımız var. Biz felsefeyi meslek olarak

yapıyoruz, felsefe bir meslek değildir halbuki, felsefe bir hayat tarzıdır. Evet, felsefe bir yaşam biçimidir.

Mehmet Hilmi Demir: *Meslek olarak düşünüldüğünde felsefe çok kötü bir meslek aslında hocam...*

Ahmet İnam: Meslek nedir Allah aşkına? Sınav yap, tez yazdır, jüriye gir...Tamamen mekanik ve ruhsuz bir şey. Canında duyacaksın felsefeyi ve felsefi ıstırabı. Sahici bir insanın yaptığı sahici bir şey olarak. Elbette memurluk kaçınılmazdır. Çan eğrisi diye bir şey var. Bu eğride tepe noktası da var, dip noktası da. Bu yüzden, hiç değilse o aşkı yaşayan birkaç tane kişi olsun. Felsefeciliği memurluk olarak yapanlar da kendilerini bilecek ve öğrenciye zarar vermeyecek. Hani tıpta vardır ya, tedavi edemiyorsan zarar verme bari. Ne yazık ki bizim kompleksli hocalarımız zarar da veriyor. Hem bir şey öğretmiyorlar hem de kötü derecede zarar veriyorlar. Bu yüzden ben, şu an var olan felsefe eğitimini maalesef çok donanımlı ve yeterli görmüyorum. Bir kısım felsefeci arkadaşların amaçları da—mesela bizim ODTÜ, Boğaziçi, Bilkent gibi üniversitelerden mezun olan arkadaşların amaçları—Amerika'ya gitmek, orada yayın yapmak, iyi bir kariyer yapmak vs. Hiçbir itirazım yok buna. Ama buralı ya da buradan olduğunu unutmama lütfen. Sen bu topraklardansın. Bu çok önemli. İşte Aziz Sancar Bey gibi. Buralıyım diyor, buralıyım ben.

Mehmet Hilmi Demir: *Hocam, bu harika sohbet için çok teşekkür ediyoruz.*

Murat Arıcı: *Böyle ufuk açıcı bir söyleşiyle bizi çok mutlu ettiniz hocam. Çok teşekkür ediyoruz.*

Ahmet İnam: Ben teşekkür ederim, arkadaşlar. Gerçekten sizin gibi böyle heyecanlı, şevkle araştıran, öğrenmeye sürekli meraklı insanlara çok ihtiyacımız var. Yaptığınız bu çalışmalar çok iyi, Murat, gerçekten. O bakımdan sizi kutluyorum ve başarılarınızın devamını diliyorum.